

Վերջիններ բանախօսան եղաւ Գոյէճի հայ լիզուլի ու գրականութեան բրոֆէսորը Տիար Գէորգ Կիւլեան, որ պանծացնելով Հայ մաքի ու սրտի մշտաբեր լուսաւորութեան հերոսներուն յաւէտ յիշատակելի արժանիքը՝ շեշտեց կրթական ֆոնտի մը նախաձեռնութիւնը՝ որուն համար հրամայողական անհրաժեշտութիւն մը կայ: (Սա կայն՝ տարաբախտօրէն Յոգեթիմոսական յանձ-

նախուժքը թերացաւ այդ բանացի առաջարկը գոծագրելու մէջ՝ հակասակ հանդիսականներու կատարեալ արամադրութեան):

Օրուն նախագահը՝ վերջին նուագի մը ունկնդրութենէն յետոյ՝ աւուր պատշաճի վերջաբանով մը փակեց հանդէսը՝ ուրախ ազուարտութեան մը սակ թողնելով ունկնդիր երկեսն հասարակութիւնը:

ԲԱՌ՝ ՄԸՆ ԱԼ ՀԱՅ ՏԱՌԵՐՈՒ ԳԻՒՏԻՆ

ՅՈՎ. ԷՄ. ՆԱՉԵԱՆ

Հայ դրոց գիւտի հարիւրամեայ տարեդարձը տարիներ առաջ ածնուելու էր, պարտականք այնպէս բերին որ համազգայինք տարիէ մը ազգին հոս հոն կը տօնեն: Մենք ներկայացուած առամով դիտելոյնք ածնել գլխաւորաբար Հայոց յի քրիստոնէութիւն գործի ԺԶ. հարիւրամեակը, որ այնքան սերտ կապակցութիւն ունի կոստանդիւնեան համաշխարհային ածներու հետ, ինչպէս անհարկեցինք: Բայց որովհետեւ համազգայնոց ածին տեղւոցս մեր հասարակութիւնն ալ ձայնակցեցաւ, այսօր կ'արժէ որ արձագանք մըն ալ նոյն ձայնակցութեան իւր պաշտօնատեղիէն մեկնի:

հետեւողութեան մէջ սակայն՝ ընդօրինակելու: իւրացնալու մեծ գիւրութիւն ունեցեր է հայը և զիտցեր է ինչպէս իր կրօնական ու ազգային սովորութիւնքուն մէջ, նոյնպէս մտային ու բարոյական գորգացմանը մէջ օտարին յայտող գծերն ու գոյներն ընդօրինակել հայացնելով այն առօրեանի՝ որ յաւճախ նորագոյն գաղափարներ ու զգացումներ իրբեւ հաւանդ ժառանգութիւն մը ընտելացուցեր է անձին: Աւա՛ղ, որ միշտ բարերար եղած չէ այս իւրացումն և ո՛չ արնաչէն... Սակայն այս՝ Հայուն մեծ ձիրքն է եղած միշտ, լսած էք թէ երբնայանուր ամբողջ քաղաքականացեալ ազգերը կը շահազրուէր կարեկցարար, եղան լրագիրներ որ հաշակեցին թէ այս ազգը հարիւր ազգի ձիրք սենի: Համաստութեան գէժ է գուցէ բառացի ճշգրութեամբ առնուլ ըստեաժը, սակայն կը հաստատէ մեր ըսածը թէ Հայը կարող է հարիւր և աւելի ազգերու ձիրքը ընդօրինակել, իւրացնել: — Ասոր փաստ ըլլայ մեր լեզուն, որուն տառային կողմուածքն իսկ կուտայ անոր դիւրութիւն տմնն արտասանութեան: Աւելի լեզուներէն սմանք միայն կոկորգային, որիչներ չըթնաղին են, ոմանք միայն փափկածայն ու ներդաշնակ, որիչներ միայն յաղթ ու սրտանածայն են: Հայ լեզուն ամեն տեսակէն է-խափարածայն լիրթնութիւնն ու քաղցրահնչիւն ներդաշնակութիւնն, գոռ գրքը-

Լեզուն ըստ Բլուտարիօսի երկու ջղերով հաստատուած բերնի մէջ՝ մին լոկողի, միւսն ալ սրտի հետ յարաբերութեան կը դնէ զայն, թողլով անոր ընտելացման արժէքը, այլարանական իմաստով մեր պարագային կ'ուզեմ մերձեցունել: Կը նշանակէ այս թէ լեզուն սրտի ու մտքի թարգմանն ըլլալով, ազգային լեզու մը՝ ունէ ազգի մտայնութիւնն ունկարագրին կը ցոլայնէ:

Մենք ազգովին ստեղծիչ մաքէ աւելի հետեւող միաք ունեցեր ենք, մեր հին գրականութեան ամենաթանկագին ու կարեւոր մասը՝ թարգմանութիւնն է, թարգմանիչք եղած են մեր ականաւոր գրագէտներն: Այս

(1) Հայ-կաթողիկէ եկեղեցւոյն մէջ արտասանուած:

դիւնն ու գուսանական անուշութիւնը կրնայ արտայայտել ըստ պարագային առանց բռնազրոտումի: Ասոր համար հայ բանաստեղծը շատ դիւրաւ կրնայ նմանաձայն ոտանաւորներ շարագրել. ձիերու քառաբորոք դուռից, որոտումի բոմբիւնը, ջրոց ջամբն ու ճողբիւնը, ճիւղեմանիկի թեթիւ թեւով թրթխութիւնը, ծաղկանց թոյրի ու բոյրի նարօտ նրբութիւնը՝ հայ լեզուի ճկուն բացատրութեանց մէջ ունին իրենց բնական հնչումը: Ասոր համար կրնայ նաեւ ուզած ատենը ըլլալ կոկորդալիր ու խրսխա, նրբաձայն ու փափուկ: Հռոմ Լատերանու հոյակապ եկեղեցւոյն մէջ հսկայ նորոգութիւն մը կատարուած էր Լեօն ԺԳ. ի առատաձեռնութեամբ, անոր լինելուն ակադեմական հանգէս մը կատարուեցաւ ամեն լեզուով. Հայ բանաստեղծն ուղեց եւրոպացւոյն ականջին լսել տալ հայերէնը առանց իւր ուղղորդութեան: Իսկ ուղղութեան խնդրէն զտարբեր սահեցանք և հայ գրիչը պէտք չունեցաւ բռնութիւն բանեցնելու և յաջողած էր լիովին. գրաբարի ց ի ս ի չչնկուցէն զատ ուրիշ տիրող հնչում չէր լսուեր հոն:

Աւելի կորովի է սակայն կիրքերու արատայտումին մէջ. խիզախ և ոգոքիչ և փայփայուն է նա ուզած ատեն: Ահա մեր լեզուն որուն յամար ըլլալու էին իր առերբ, կրկնակն ու թաւն՝ նորրին և թոյլին հետ մէկտեղ զուգուելու էին և զիտենք թէ որքան յոգնեցան հեղինակներն մինչև որ երևան հանեցին 36 գիրերն, որոնց վերայ հարկ եղաւ ուրիշ կրկու հաստ ու աւելցնել:

Ճոխութեան վրայ նայել և մտախտիւն աւելորդ է. գիտնալու է շահագործել մշակելով ու զարգացնելով: Ասոր համար սլ խրախուսի գաղափար մը կրնայ տալ մեր հին բանաստեղծներէ մնացած մէկ սքանչելի աչաբանութիւնը Վահագնի. զոր ես, արեւու պատկերացումը կը նկատեմ, և որ հին գրականութեան թանկագին բեկոր մ'է:

Գողթան գաւառը գիտէք թէ գինաւա էր, գուցէ Մարգուանէն աւելի, անոր համար ալ երգիչներու և բանաստեղծներու երկիրն էր, հոն դիւցազներգութիւններ ալ շարադրուած պիտի ըլլան, զորս Խորենացին «Եւր Վիսպասանաց» կ'անուանէ, գուցէ ակնարկաւս այդ հեղինակութիւններէն է, Երկինք, երկիր ու ծով երկունքի մէջ են, կարմիր եղեգնիկ մը կը պատէ ծովու բացերէն մթութիւնը և անկից ցայտող ծիրաներգոյն ցոլքը կը շողէ առաջին սնդամ մութը յոյսին հետ և ահա եղեգին մէջէն փողածեւ ծուխ մը կը ցրուի՝ մէզն ու մըշուշն է այն. ասոր ետեւէն բոց կ'արձակէ նոյն փողը որ կը շառագունէ երկինքը և ամփոփուելով հեազհեաէ բոյրածեւ. Նոց մը կ'ըլլայ, որուն մէջէն Հայ երեւակայութիւնը վազող պատանեկիկ մը կը տեսնէ, որ հրեղէն մալ ու բոցեղէն մօրուք ունի, աչքերն արեւու պէս կը ճառագայթեն: Երկունք մը ունեցաւ մեր լեզուն ալ և երկիր ու ծով կարելով մեր նախահարք անոր մթութեան պատառը պատակուհամար գրչի եղեգնիկը շարժեցին ու վերջապէս մասնագտարակուսի և դժուարութեանց ետեւէն բանեցաւ մեր հորիզոնը սակեղէն, և դրականութեան պատանեկիկը վազեց հսկայաքաղ զարգացումը ազգային առերբու լուսարձակ մազերովն ու մարտքով փող բոց արձակելու շորդին, և զարգացումի դարը ծագեցաւ. յորում նոյն բնագոյն սակեղնիկ կզաւ մեր գրականութիւնը արեւու պէս: Իցիւ թէ նա յատմանայ ճշմարտին և բարւոյն մէջ յարածուն:

Երկներ երկին և երկիր,
 Երկներ և ծիրանի ծով.
 Երկն՝ ի ծովուն ունեք զխարտիկ եղեգնիկն,
 Ընդ եղեգան փող ծուխ եղանեք,
 Ընդ եղեգան փող բոց եղանեք,
 Եւ ի բոցոյն պասանեկիկ վազեք,
 Նա նուր սեք ունեք.

Ապա քե բոց ունեք մօրուս
 Եւ այնուկն կիւն արեգակարևի:
 [Խորենացի]